

בראשית פרק טו: "ברית בין הבתרים"

מבוא

פרקי אברהם כוללים **פרקים סיפוריים** בהם מתוארות התרחשויות בחיי אברהם, שרה ובני ביתם, ו**פרקים המתארים את הבטחות ה' לאברהם**. פרק טו ופרק יז שייכים לפרקים בהם מתוארות הבטחות ואף כריתת ברית בין ה' לאברהם. פרק טו נחלק לשנים:

- חלק א: הבטחת הזרע ואות הכוכבים (א-ו)
- חלק ב: הבטחת הארץ וברית בין הבתרים (ז-כא)

הבטחת הזרע ואות הכוכבים (א-ו)

בראשית טו

- (א) **אחר הדברים האלה** הנה דבר ה' אל אברהם במחנה לאמר אל תירא אברהם אנכי מגן לך שְׂכָרְךָ הרבה מאד:
 (ב) ויאמר אברהם אֲדֹנָי ה' מה תִּתֶּן לִי ואֲנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי (חסוד ילדים) וְבֶן מִשְׁקָ בֵּיתִי הוּא דִמְשָׁק אֶלְיָעָזָר:
 (ג) ויאמר אברהם הן לי לא נתתה זרע וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי:
 (ד) וְהִנֵּה דָבָר ה' אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה (אליעזר), כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶיךָ הוּא יִירָשְׁךָ:
 (ה) וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִבֵּט נָא הַשְׁמִימָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זִרְעֶךָ:
 (ו) וַהֲאֵמֵן בַּה' וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צִדְקָה:

1. עיין בפסוקים א-ו, והסבר בלשונך את הדו-שיח שבין ה' לבין אברהם.

פס' א	מה מבטיח ה' לאברהם?	
פס' ב-ג	מהי תגובת אברהם להבטחת ה'?	
פס' ד-ה	מה מבטיח ה' לאברהם?	
פס' ו	מהי תגובת אברהם להבטחת ה'?	

ההקשר של פרק טו לפרקים שלפניו

- **פרק יג: הפרדות אברהם מלוט** והבטחת ה' - לאחר מריבה בין רועי אברהם לרועי לוט, אברהם נפרד מלוט. לוט בחר לגור בסדום. לאחר הפרידה ה' הבטיח לאברהם זרע וארץ ([עיין בפרק יג פסוקים יד-יח](#))
- **בפרק יד: מלחמת 4 המלכים ב-5 המלכים** - המלחמה מתרחשת בין השאר בארץ כנען. במהלך המלחמה לוט נופל בשבי בידי ארבעת המלכים, אברהם יוצא ונלחם בהם, מכה בהם, ומשחרר את לוט מהשבי.
- **פרק טו: הבטחות ה' לאברהם:**

בראשית טו

(א) אחר הדברים האלה

הִנֵּה דָבָר ה' אֵל אֲבָרָם בְּמִחְנֶה לֵאמֹר אֵל תִּירָא אֲבָרָם אֲנֹכִי מִגֹּן לְךָ שְׂכָרְךָ הִרְבֵּה מְאֹד:

2. המילים "אחר הדברים האלה..." שפותחות את פרק טו, מורות שקיים קשר ענייני בין פרק טו לפרק שלפניו. מהו הקשר בין פרק טו לפרק יד? היעזר בנאמר בהמשך הפסוק: "אל תירא אברהם אנכי מגן לך..."

שאלותיו של אברהם: "ויאמר... ויאמר"

תלמיד י"ח לא נדרשים ללמוד את האברבנאל בלשון.

בראשית טו

- (א) אחר הדברים האלה הנה דבר ה' אל אברהם במחנה לאמר אל תירא אברהם אנכי מגן לך שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד:
(ב) ויאמר אברהם אֲדֹנָי ה' מה תתן לי ואנכי הולך עֲרִירי וְבֶן מִשְׁקָ בֵּיתִי הוּא דֹמֶשֶׁק אֶלְעָזָר:
(ג) ויאמר אברהם הן לי לא נתתה זרע וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי:

אברבנאל

פעמים רבות יקרה לאדם העניו שיבוש ויכלם מלשאל שאלה מאדוניו בפירוש וישאלה ברמיזות, ואם האדון לא יבין רמיזותיו או לא ישיב עליהם, אז יצטרך השואל לשאול בדבור שני אותה שאלה בפירוש....
והשם יתברך ראה מחשבות לבו, ולא השיבו דבר עד אשר ידבר דבריו בביאור מפורש, כי כמו שאמרו חז"ל "הקדוש ברוך הוא מתאוה לתפלתם של צדיקים", וכאשר ראה אברהם שלא השיבו יתברך, חזר לדבר פעם שנית בביאור ולא ברמיזות, באמרו "הן לי לא נתת זרע" כי להיות זה דבור שני בפני עצמו אחרי השתיקה הוצרך לומר שנית "ויאמר אברהם", וענינו: אם אתה אלהי רוצה שאבאר עוד דברי לו שמעני, שהן לי לא נתת זרע וזהו פירוש "ואנכי הולך ערירי" שאמרתי.

3. עיין בפסוקים ב-ג ובדברי אברבנאל, וענה:

א. לפי האברבנאל מה הקושי בפסוקים ב-ג?

ב. כיצד האברבנאל מיישב את הקושי?

תשובת ה' והמעשה הסמלי

בראשית טו

- (ד) וְהִנֵּה דִבַּר ה' אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה (אלעזר), כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶיךָ הוּא יִירָשְׁךָ:
(ה) וַיֹּצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הֲבֵט נָא הַשָּׁמַיְמָה וְסִפֵּר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זִרְעֶךָ:

רש"י

ויוצא אתו החוצה - לפי פשוטו הוציאו מאהלו לחוץ לראות הכוכבים. ולפי מדרשו: אמר לו צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן. אברהם אין לו בן, אבל אברהם יש לו בן. וכן שרי לא תלד, אבל שרה תלד. אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל. דבר אחר: הוציאו מחללו של עולם והגביהו למעלה מן הכוכבים, וזהו לשון "הבטה" מלמעלה למטה:

הרחבה: הטעם שנקט כאן הכתוב לשון "הבטה", שהוא לשון המשמש במי שעומד מלמעלה ומביט למטה ולא להיפך כדוגמת: 'הבט משמים וראה' (תהלים פ, טו); 'המביט לארץ ותךעד' (תהלים קד, לב), וכדומה (מזה"ק).

4. בפסוק ה, הקב"ה מוציא את אברהם החוצה להביט בשמיים ובכוכבים.

א. לפי רש"י, מהיכן הוציא ה' את אברהם, ולשם מה? (3 פירושים).

ב. לפי הכללים שלמדנו, מדוע הפרוש הראשון נחשב ל"פשוט", ואילו הפירוש השני והשלישי נחשבים ל"דרש"?

תגובתו של אברהם: האמונה בה'

בראשית טו

(ד) והנה דבר ה' אליו לאמר לא ירשך זה (אלעזר), כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך:
(ה) ויצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך:
(ו) והאמן בה' ויחשבה לו צדקה:

רש"י

והאמן בה' - לא שאל לו אות על זאת...
ויחשבה לו צדקה - הקב"ה חשבה לאברהם לזכות ולצדקה על האמונה שהאמן בו.

5. עיין בפסוק ו ובדברי רש"י, וענה:

- א. לפי רש"י מה הביטוי המעשי לכך שאברהם האמן להבטחה של ה', שיהיה לו זרע לרוב שיירש את הארץ?
ב. "ויחשבה לו", מי חשב על מי מחשבה טובה? "צדקה" - מה הצדקה?

6. מה מוסיפה הבטחת הזרע בפרק טו על ההבטחות הקודמות (פרק יב, ב'; פרק יג, טז)?

הבטחת הארץ וברית בין הבתרים (ז-כא)

פסוק ז פותח התגלות חדשה של ה' לאברהם, ובו הוא מוסף הבטחה שזרעו ירשו את ארץ ישראל, הבטחה זו נפתחת כמו ההבטחה הקודמת בלשון מרוממת מאד, ומזכירה את הלשון בה נפתחים עשרת הדברות:

בראשית טו, ז	שמות כ, א-ב
וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֵת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ.	וַיִּדְבֶּר אֱלֹהִים... אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים

הבטחת הקב"ה לאברהם, בפסוק ז, שזרעו יירש את הארץ, מביאה את אברהם לבקש בפסוק ח, את ה': "במה אדע כי אירשנה" בקשה זו של אברהם מביאה את הקב"ה לענות לאברהם ע"י אחד האירועים המכוננים של חומש בראשית - "ברית בין הבתרים", שבו ה' נותן לאברהם אות-ברית (חוזה שמחייב את ה'), שזרעו יירש את הארץ.

שאלתו של אברהם: "במה אדע כי אירשנה?"

(ז) וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֵת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ:
(ח) וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי ה' בְּמָה אֲדַע כִּי אִירְשָׁנָה:
(ט) וַיֹּאמֶר אֵלָיו קְחָה לִּי עֶגְלָה מְשֻׁלָּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלָּשֶׁת....

רמב"ן

במה אדע כי אירשנה - ...בקש אברהם שידע ידיעה אמיתית שיירשנה ולא יגרום חטאו או חטא זרעו למונעה מהם, או שמא יעשו הכנענים תשובה, ויקיים בהם: "רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוך להאביד ושב הגוי ההוא מרעתו ונחמתי על הרעה" (ירמיהו י"ח, ז-ח). והקב"ה כרת עמו ברית שיירשנה על כל פנים.

7. הכתוב מציין במפורש שמטרת הוצאת אברהם מאור כשדים הייתה "לתת לך את הארץ הזאת לרשתה". תגובת אברהם: "במה אדע..." אינה שאלה של "האם" אלא בקשה לאות, לסימן ולוודאות מוחשית לקיום ההבטחה.
א. לפי הרמב"ן מדוע אברהם מבקש אות מאת ה'? ממה חשש אברהם? (שני דברים)
ב. לפי הרמב"ן, מדוע בעניין הבטחת הארץ אברהם ביקש אות ואילו להבטחת הזרע הוא לא ביקש אות?

תשובתו של ה' - ברית בין הבתרים

כתגובתה לשאלתו של אברהם "במה אדע כי אירשנה?" שבה אברהם ביקש לקבל אות, כך שידע בוודאות מוחשית שזרעו ירש את הארץ, ה' מצווה את אברהם להכין את טקס שבו ה' נותן לאברהם אות-ברית (חוזה שמחייב את ה'), שזרעו יירש את הארץ טקס זה שמעורר גם אימה, מכונה "ברית בין הבתרים":

בראשית טו

(ז) ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה:

(ח) ויאמר אדני ה' במה אדע כי אירשנה:

(ט) ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת ואיל משלש ותר וגזל:

(י) ויקח לו את כל אלה ויבתר אתם בתוך ויתן איש בתרו לקראת רעהו ואת הצפר לא בתר:

(יא) וירד העיט על הפגרים וישב (ויגרש) אתם אברהם:

(יב) ויהי השמש לבוא ותרדמה נפלה על אברהם והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו:

(יג) ויאמר לאברהם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדים וענו אתם ארבע מאות שנה:

(יד) וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכש גדול:

(טו) ואתה תבוא אל אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה:

(טז) ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמרי עד הנה:

(יז) ויהי השמש באה ועלטה הנה והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה:

(יח) ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת...

פרשת וירא

טכס ברית בין הבתרים

הטכס כולל שלושה מרכיבים עיקריים:

(א) טכס הברית (פס' ט-יא; יז)

אברהם מבתר את בעלי חיים חוץ מהתור והגוזל ושומר עליהן מפני העיט, והקב"ה - לפיד האש, עובר בין הבתרים.

(ב) ההתגלות וגזירת הגלות (פס' יב-יד)

נבואת חלום, שבה אברהם מתבשר בעיקר על גזירת הגלות לזרעו, והבטחה שזרעו ישוב לארץ לאחר הגלות.

(ג) כריתת הברית (יח-כא)

הקב"ה כורת ברית עם אברהם מבטיח לו שיירש את הארץ, ומפרט גבולות הארץ שהוא יירש.

(א) מעשה הברית (ט-יב; יז)

8. הסבר בלשונך את פשט הכתובים של "טכס הברית".

מעשה הברית	בלשונך
(ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִי קָחָה לִּי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלֶּשׁ וְתֹר וְגֹזָל:	
(י) וַיִּקַּח לוֹ אֶת כָּל אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם בִּתְנֹךְ וַיִּתֵּן אִישׁ בְּתָרוֹ לְקִרְאָת רֵעֵהוּ וְאֵת הַצֹּפֵר לֹא בָתֵּר:	
(יא) וַיֵּרֶד הָעֵיט עַל הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב (ויגרש) אֹתָם אֲבָרָם:	
(יב-טז) וַיְהִי הַשָּׁמֶשׁ בָּלוֹא וַתִּרְדָּמָה נֶפֶלָה עַל אֲבָרָם וַהֲנֵה אִימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נִפְלֶתָ עֲלֵיו: וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תֵּדַע...	השמש עומדת לשקוע, אברהם נרדם וחווה אימה גדולה. וה' מתגלה אליו...
(יז) וַיְהִי הַשָּׁמֶשׁ בָּאָה וַעֲלָטָה הָיָה וַהֲנֵה תְנוּר עֶשֶׂן וּלְפִיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה:	

כריתת הבתרים והמעבר בין הבתרים - המשמעות על דרך הפשט

בתנ"ך מצאנו עוד אירועים של מעשי הברית שכללו **ביתור חיה לשניים ומעבר בין הבתרים**. כמו בתיאור הבא:

ירמיהו לד
(טו) וַתֵּשְׁבוּ אַתֶּם הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת הַיֶּשֶׁר בְּעֵינֵי לְקִרְאָ דָּרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ וַתִּכְתְּבוּ בְרִית לִפְנֵי בֵּית אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו:
(טז) וַתֵּשְׁבוּ וַתַּחֲלִלּוּ אֶת שְׁמִי וַתֵּשְׁבוּ אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר שָׁלַחְתֶּם חֲפָשִׁים לְנַפְשָׁם...
(יז) לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אֲתֶם לֹא שָׁמַעְתֶּם אֵלַי לְקִרְאָ דָּרוֹר אִישׁ לְאַחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דָּרוֹר נָאִם ה' אֶל הַחֵרֵב אֶל הַדֹּבֵר וְאֶל הָרָעֵב וְנִתַּתִּי אֶתְכֶם לְזַעְזָה לְכָל מְמַלְכוֹת הָאָרֶץ:
(יח) וְנִתַּתִּי אֶת הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר לֹא הִקִּימוּ אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּתוּב לִפְנֵי הָעֵגֹל אֲשֶׁר כָּתוּב לְשֵׁנִים וַיַּעֲבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו:
(יט) שָׂרֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלַם הַסֹּרְסִיסִים וְהַכְּהֻנִּים וְכָל עַם הָאָרֶץ הָעֹבְרִים בֵּין בְּתָרֵי הָעֵגֹל...

בימי צדקיהו, העם כרת ברית עם ה' בבית המקדש לשחרר את העבדים, בטכס כריתת הברית הם **ביתרו (חצו) עגל לשנים ועברו בין בתריו**. ירמיהו מוכיח את העם שבתחילה הם קיימו את הברית ושחררו את העבדים, אבל בסופו של דבר הם הפרו את הברית - השיבו את העבדים ושיעבדו אותם, ולכן ה' יעניש אותם בחרב דבר ורעב.

רש"י (פירוש ראשון)

(י) **ויבחר אותם** - חלק כל אחד לשני חלקים. **אין המקרא יוצא מידי פשוטו**: לפי שהיה כורת עמו ברית לשמור הבטחתו להוריש לבניו את הארץ, כדכתיב: "בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אַבְרָם בְּרִית " וגו' (פסוק יח). **ודרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה**, כמו שנאמר להלן: "הַעֲבָרִים בֵּין בְּתָרֵי הָעֶגְלָה" (ירמיהו ל"ד, יט); ואף כאן: "תָּנוּר עֶשֶׂן וְלִפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים" (פסוק יז) - שלוחו של שכינה שהוא אש.

9. רש"י מפרש, שבתקופת התנ"ך, "דרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה".

א. היכן בתנ"ך נזכר טקס נוסף של כריתת ברית שבו מבתרים חיה לשנים וכורתי הברית עוברים בין בתריה?

ב. היכן מצאנו ב"ברית בין הבתרים", ברית בין ה' לבין אברהם, שה' עבר בין בתרי החיות? **צטט והסבר**.

ג. מדוע רק ה' עובר בין בתרי החיות? ואיך במעשה הזה יש מענה לבקשתו של אברהם ב"מה אֶדַע כִּי אֵיךְ שָׁנָה"?

מעשה כריתת הבתרים - המשמעות הסמלית על דרך הדרש

פירושו הראשון של רש"י התייחס לרובד הפשט של הברית. אולם, ריבוי הפרטים בברית (החיות ה"משולשות" המבותרות, הציפורים שלא בותרו, העיט, הסמיכות לנבואה על הגלות) מזמן עיון במשמעות הסמלית שלהן.

רש"י (פירוש שני)

(י) ואת הצפור לא בחר - לפי שהאומות נמשלו לפרים ואילים ושעירים שנאמר (תהילים כב יג) "סבבוני פרים רבים" וגו'. ואומר (דניאל ח, כ) "והאיל אשר ראית בעל הקרנים מלכי מדי ופרס". ואומר (שם כא) "והצפיר והשעיר מלך יון", וישראל נמשלו לבני יונה שנאמר: (שה"ש ב, יד) "יונתי בחגוי הסלע", לפיכך בחר הבהמות רמז על האומות שיהיו כלין והולכין, ואת הצפור לא בחר רמז שיהיו ישראל קיימין לעולם.

(יא) וירד העיט על הפגרים - על הבתרים (ולא על הציפורים השלמות). "וישב אותם אברהם" - לשון נשיבה והפרכה (גירושן), כמו (תהילים קמז, יח) "ישב רוחו", רמז שיבא דוד בן ישי לכלותם, ואין מניחין אותו מן השמים עד שיבוא מלך המשיח.

10. עיין בפסוקים ט-יא, ו בדברי רש"י, וענה:

א. מה מסמלים החיות המבותרות, וציפורים שאינן מבותרות?

ב. מה מסמל העיט שמנסה לרדת ולטרוף את הבתרים, ומה מסמלת הפעולה של אברהם שמגרש את העיט:

(ב) ההתגלות וגזירת הגלות (פס' יב-יד)

נבואת חלום, שבה אברהם מתבשר בעיקר על גזירת הגלות לזרעו, והבטחה שזרעו ישוב לארץ לאחר הגלות.

בראשית טו

(יב) וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא וַתִּרְדָּמָה נֶפֶלָה עַל אַבְרָם וַהֲנֵה אִמָּה חֲשָׁכָה גְדֹלָה נִפְלְתָה עָלָיו:

(יג) וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה:

(יד) וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנֹכִי וְאַחֲרַי כֹּן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל:

(טו) וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקָּבֵר בְּשִׁיבָה טוֹבָה:

(טז) וְדוֹר רַבִּיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא שָׁלֹם עֹון הָאָמְרִי עַד הֵנָּה:

רש"י בראשית טו, יב

והנה אימה וגו' - רמז לצרות וחשך של גליות.

11. עוד לפני שהתגלה ה' לאברהם, רש"י מוצא בטקס המצמרר של "ברית בין הבתרים" בפסוק יב, רמז לתוכן הקשה של ההתגלות - גזירת הגלות. מהו הרמז בפסוק?

מדוע נגזרה גלות ושיעבוד מצרים על ישראל?

לראשונה בתנ"ך אנו מתבשרים על כך שעם ישראל יצא לגלות ולשיעבוד, וגזירה זו נגזרה כבר בימי אברהם אבינו. בשורה זו מעוררת את השאלה הבאה: **מדוע הקב"ה תכנן מראש שעם ישראל יעבור את חווית השעבוד והגלות במצרים?** רוב העמים מתפארים שראשיתם הייתה ראשית מפוארת צאצאים מלכים גדולים וכד' ואילו ישראל ראשיתם הוא השפלה וביזוי? על שום מה? פירושים רבים הוצעו לשאלה הזאת. על פי פשט הפסוקים, גזירת הגלות מוצגת כחלק מהמהלך האלוקי המתוכנן לעם ישראל מראש, כנדבך הכרחי בבניין עם. אנו נתמקד באחד ההסברים, בהסברו של הרב חנן פורת:

הרב חנן פורת, "מעט מן האור", גליון "לך לך" תשס"ו

"בדרך הטבע, הקשר בין עם לארץ נוצר מתוך היותה "תבנית נוף מולדתו": בה גדל, אל נופיה התרגל, כאן ביתו, וכאן חברתו ושפת אימו. אבל אחרי דורות רבים של גלות בארץ אחרת, הרי האדם מסתגל לאותה ארץ - ומה איפוא ישיב אותו אל ארץ אבותיו? ובאמת כך קרה במהלך ההיסטוריה לעמים רבים שגלו מארצם - מרצון או מאונס - ולאחר תקופה ממושכת נטמעו בארץ אחרת, ומצאו בה את מולדתם. נקודה עמוקה זו באה לידי ביטוי בשאלת אברהם "במה אידע כי אירשנה" - ירושת עולם, שלא תאבד, ועל כך באה תשובתו הפרדוקסלית של ה' יתברך: "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך - בארץ לא להם". ריבון העולמים אומר כביכול לאברהם: זרעך לא יפרה וירבה בארץ כנען באופן טבעי כמו שאר העמים, כי אם כל הקשר שלו לארצו יתבסס רק על כך שגדל בה, עלול קשר זה להתבטל בשעה שיתנתק ממנה, כמו שקרה לעמים אחרים. לכן על העם הזה להתגבש - שלא כדרך הטבע - בארץ לא לו, תוך שיעבוד וסבל, ולצאת ממנה בדרך נס, כאשר **אני-ורק אני** - אוציא אותו מעבדות לחירות אל הארץ הטובה אשר בחרתי **אני** למענו. במעשה זה - שאין דוגמתו בכל תולדות העולם - אחתום בקרבו שתי הכרות יסוד שהן אחת: האחת: ידוע ידע שהקשר בינו לבין ארצו אינו מבוסס על לידתו בה, אלא על הצו האלוקי 'הרועם עליו', ועל כן דווקא "דור רביעי" - שאין לו כבר קשר אפילו לסבא שנולד בארץ - "ישוּבו הנה". והשניה: ידוע ידע שקשר זה חתום בחותם של נצח, וגם אם יגלה ממנה בעתיד עוד ישוב אליה, ותמיד יאמר לעצמו: "עברנו את פרעה, נעבור גם את זה..."

נמצא איפוא שלגלות הראשונה - למצרים - אין סיבה - הנעוצה בחטאי העבר - אלא תכלית - שנועדה לבנות את העתיד. ולהשיב תשובה ניצחת לשאלתו של אברהם: "במה אידע כי אירשנה?"... ובכן יציאת מצרים היא הנקודה המחלצת את העם מ'שטן הייאוש' עד דור אחרון, ומבשרת לו כי עוד יזכה לשוב לארץ ישראל.

12. סכם **בלשונך** את הסברו של חנן פורת לשאלה מדוע נגזרה גלות ושיעבוד מצרים על ישראל?

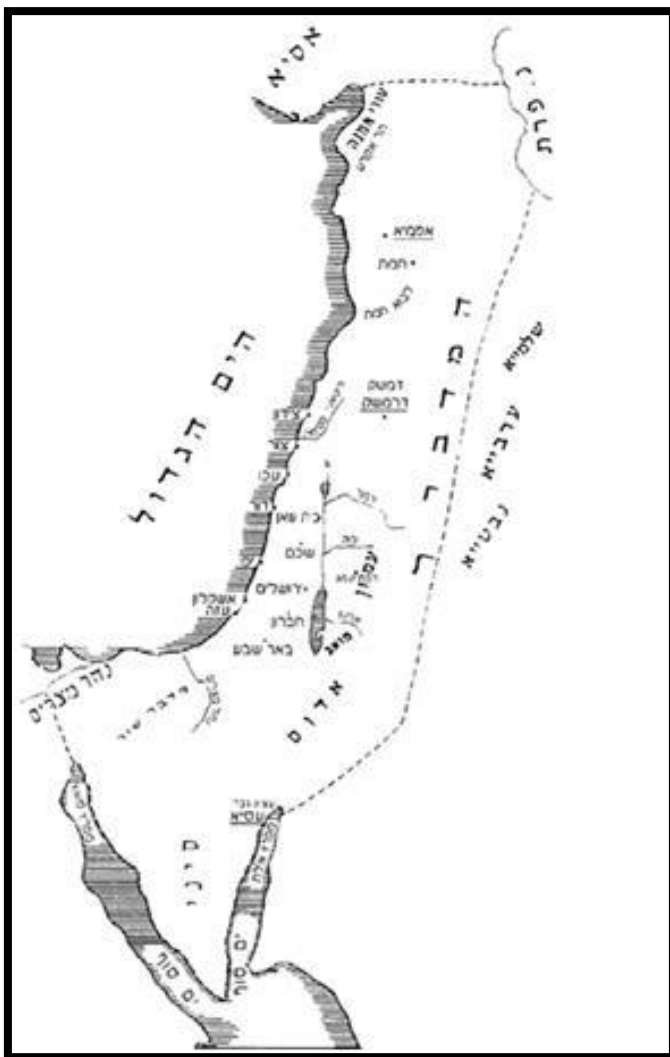
ברית בין הבתרים כברית על ההיסטוריה של עם ישראל

13. בשורת הגלות שקיבל אברהם בברית בין הבתרים מלמדת על ההיסטוריה הצפויה לעם ישראל. השלם את הטבלה הבאה ופרט כיצד גזירת הגלות על מרכיביה השונים באה לידי ביטוי בפועל בעתיד?

הגזירה על ברית בין הבתרים	כיצד הגזירה התקיימה בפועל
א "כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעֹבְדִים וְעֹנִים אֲתָם אֲרַבֵּעַ מֵאוֹת שָׁנָה"	
ב "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי"	
ג "וְאַחֲרֵי כֵן יָצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל"	
ד "וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקָּבֵר בְּשִׁיבָה טוֹבָה"	
ה "וְדֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא שָׁלֹם עֹון הָאָמְרִי עַד הֵנָּה"	

(ג) כריתת הברית (יח-כא)

מעשה הברית מסתיים ב"וַיְהִי הַשָּׁמַשׁ בָּאָה וַעֲלָטָה הָיָה וְהָיָה תַנּוּר עָשָׁן וּלְפִיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזֹרִים הָאֵלֶּה" (יז) כפי שלמדנו בפירוש הפשט ברש"י לפסוק י', הברית נכרתת כאשר עוברים בין הבתרים. לפיד האש אשר עובר בין הגזרים (הבתרים) הוא ביטוי לכך **שהקב"ה הוא המתחייב. הברית היא חד-צדדית**, היא אינה תלויה במעשים, ולכן אברהם לא עבר בין הבתרים כי הוא לא התחייב. במעשה הזה **יש מענה לבקשתו של אברהם "בָּמָה אֲדַע כִּי אֵירָשָׁנָה"?** פסוקים יח-כא מתארים את תוכן הברית - הקב"ה מתחייב לאברהם על נצחיות הבטחת הארץ לזרעו.

בראשית טו

(יח) ביום ההוא פרת ה' את אברם ברית לאמר

לזרעך נתתי את הארץ הזאת

מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרט :

(יט) את הקיני ואת הקנזי ואת הקדמני :

(כ) ואת החתי ואת הפרזי ואת הרפאים :

(כא) ואת האמרי ואת הפנעני

ואת הגרגשי ואת היבואי :

14. לפני ההבטחה כאן בפרק טו, ה' כבר הבטיח

לאברהם את ארץ ישראל פעמים :

(1) בפרק יב, ז (2) בפרק יג, יד-יז.

מה מוסיפה הבטחת הארץ בפרק טו על

ההבטחות הקודמות? (4 דברים).

גבולות ההבטחה

כאן, ב"ברית בין הבתרים", לראשונה אנו למדים על הגבולות הגאוגרפיים של הארץ - **גבולות ההבטחה הרחבים ביותר**: "מִנְהַר מִצְרַיִם עַד הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר פָּרָת". וכן, על שבעת העמים היושבים בה: עשרת עמי כנען המנויים בכתוב. עמים שאותם יירש עם ישראל, וישלוט בארץ (זה פירוש המושג "ירוששה").

15. מדוע ה' מפרט לאברהם כאן את גבולות ההבטחה של ארץ ישראל?

סיכום

- בפרק טו הקב"ה חיזק את ההבטחות הקודמות ל**זרע ולארץ**, הבטיח לראשונה באופן מפורש בן שיוולד לאברהם, ובישר לו על גלות עתידית.
- שתי ההבטחות חוזקו במעשים סמליים משמעותיים :
 - **הבטחת זרע** : ב"הבטה בכוכבים"
 - **הבטחת ארץ** : "ברית בין הבתרים".
- מתוך הפרק למדנו על משמעותה של "ברית" המורה על הקשר הייחודי בין עם ישראל לארצו שאינו תלוי בנסיבות טבעיות אלא בצו אלוהי, ועל משמעותה של גלות כחלק מלידתו של עם ישראל.